

Bozsik Gabriella

Gyakorlatok, módszertani ötletek a tanulók szókincsének bővítéséhez

Feladat:

Ezen a képességfejlesztési területen követelmény a szótárak állandó forgatása, a szótárak bemutatása, egy-egy szócikk kivetítése, szótári fogalmak tisztázása (címszó, szócikk, római számok, arab számok, alapjelentés, jelentésváltozatok, a homonimák és a többjelentésű szavak szócikkei stb.)

A legfontosabb szótárak:

Magyar értelmező kéziszótár II. kiadás (Szerk.: Pusztai Ferenc)

Magyar Szinonimaszótár

Szinonimaszótár diákoknak

Magyar szókincestár

Idegen szavak és kifejezések szótára

Magyar szólások és közmondások szótára (Szerk.: Forgács Tamás)

Magyar szólástár

Rövidítésszótár (Szerk.: Gyurgyák János)

Nyelvi fogalmak kisszótára (Szerk.: Kugler Nóra, Tolcsvai N. Gábor)

I. Gyűjtőmunka

Mit gyűjtünk? Hogyan gyűjtünk? A témakörök megjelölése, a gyűjtendő szavak szófajának meghatározása.

Témakörök: a növények világa, az állatok világa, természeti jelenségek, évszakok, népszokások, népviseletek, régi mértékegységek, a sport, a képzőművészet, a zene stb. fogalomtára

1. Gyűjtsd össze és mutasd be, hányféle jelentése van a *szem* szónak az értelmező szótár szerint!

2. Értelmezd az alábbi szavakat! Mutasd be minél több jelentésüket!

naspolya, násfa, parafa, szérű, kintorna, icce, pint

3. Sorold fel, hányféle fenyőfajtát ismersz! Állítsd párba az elnevezéseket és a fenyőket ábrázoló képeket! (Kb. 8-10 képpel szemléltetünk, amelyek fenyőfélét ábrázolnak.)

4. a) Gyűjtsd össze a szimfonikus zenekar hangszereinek, valamint a zenészeknek a nevét! (Pl.: *zongora – zongorista*)

b) Nevezd meg, milyen toldalékokkal láttad el az utóbbiakat!

c) Alkoss velük szóösszetételeket! (Pl.: *zongoradarab*)

5. Gondolatban látogass el egy könyvtárba! Sorolj fel igéket és összetett szavakat a látottakkal kapcsolatban!

Szóösszetételek
katalóguscédula

Igék
kutat

6. Gyűjts minél több rokon értelmű szót az alábbi példákhoz!

templom, naplopó, legyőz, üt

7. a) Gyűjts minél több olyan igekötőt, amely a *beszél* és a *néz* ige elé illeszthető!

beszél

néz

b) Foglalj mondatba 5-5 igekötős igét!

8. Szemléltess mondattal, hogy a következő szópárok hasonló hangzású szavak, de a jelentésük eltér!

tartam – tartalom
fed – fedd

fibula – fabula
bridzsel – briddzsel

II. Szólások, közmondások

9. Fogalmazd meg röviden, mit jelentenek a következő szólások!

Haton kéred, ötön adja.

Hátához nőtt a lelke.

Paszománt nem illik úgy a nadrágra, mint tolvaj az akasztófára.

Nem hagyja el a párduc tarkaságát.

Nehezen húzik a paripa, kinek ura vak.

Maga sövényéhez köti a lovat.

A sólyommadárnak nem lesz galamb fia.

Az ezüstkorsónak a cserepe is jó.

10. Keress olyan szólásokat és közmondásokat, amelyek a következő fogalmakhoz kapcsolhatók!

fej, szem, száj, nyelv

III. Az idegen szavak és a mozaikszók világa

11. Határozd meg a következő, egyre gyakrabban használt idegen szavak jelentését!

pláza, diszkontáruhá, szupermarket, csip, szoftver, hardver, chatel:

12. a) Fogalmazd meg, mit jelentenek az alábbi idegen eredetű szavak!

b) Foglald mondatba a szavakat!

offenzíva, rebellió, alternatíva, sztrájk, revolúció, impresszionista, monarchia

13. Írd le az alábbi betűszók teljes alakját!

áfa

PIN

MLSZ

taj

APEH

FTC

CD

14. Illeszd bele a következő szavakat az alábbi hiányos szövegbe!

ADSL-vonal, SIM kártya, PIN kód, mobiltelefon, internet, SMS-rendszer

Tanítsuk meg az idősebbeket a ..... és az ..... használatára! Segítsük őket azzal, hogy elmagyarázzuk az eszközök rendeltetését, célját! A ..... például biztonsági célt szolgál, a ..... pedig a telefonba elhelyezett, az előfizető azonosítására használt eszköz. Az ..... köszönhetően rövid, szöveges üzeneteket is küldhetünk ismerőseinknek. Az ..... a korlátlan beszélgetést az ..... biztosítja.

IV. Szóhasználat

15. Cseréld ki a szöveg azon szavait, amelyek szerinted nem illenek bele!

Beszámoló Horger professzor és az ifjú költőjelölt összejöveteléről

József Attila és Horger Antal dumapartija 1924 áprilisában történt. Horger úr engem és a cimborámat kért meg, hogy legyünk tanúi ennek az eseménynek. Attila sokáig nem vágta, mi van, nem tudta, miért pukkan a prof. Az öreg nem variált: Attilának viszlát! Az indoklás ugyanolyan rövid volt, mint annak kimondása, hogy kirúgják. Attila a lógó orral slattyogott a kijárat felé, és tisztelettudóan, de láthatóan megbántódva biccentett. A későbbi nagy fej sohasem tudta lenyelni a békát.

V. Helyesírás

16. Foglald mondatba a szópárok tagjait!

kis szótár – kisszótár

fenn marad – fennmarad

jénai üveggyártás – jénaiüveg-gyártás

jelen voltak – jelenvoltak

nagy szótár – nagyszótár

francia tanár – franciatanár

német óra – németóra

üdvöz légy – üdvözlégy

uralkodó család – uralkodócsalád

VI. Egyéb ötletek

1. A melléknév tanításához

Emeljük le az osztályterem faláról a költők, írók fényképeit! A tanulók hasonlítsák össze őket! Véleményüket olyan melléknemekkel fejezzék ki, amelyek külső és belső tulajdonságokat jelölnek!

Külső tulajdonság:

Belső tulajdonság:

2. A hangutánzó és a hangfestő szavak tanításához

Zenehallgatás: Vivaldi: *Négy évszak*, Kodály: *Háry János*, Muszorgszkij: *Egy kiállítás képe*

Gyűjts olyan igéket és melléknemeket, amelyek a hangszerek hangját jellemzik! Foglald a szavakat mondatba! Mit jelenítettek meg a szerzők a zene eszközeivel?

3. A hangutánzó szavak tanításához

Állatokat ábrázoló kötetekből, lexikonokból mutassunk képeket (vetítsük ki)! Párokat alakítsunk ki!

A tanuló: Ismerd fel az állatot, és nevezd meg!

B tanuló: Milyen hangot ad ki vajon? Keress igéket! Utánozd az állathangot!

4. Koncentráció a képzőművészettel

Alakítsunk ki három oszlopot az osztályteremben!

1. oszlop

Balatoni és alföldi vihart ábrázoló posztereket, fényképeket mutassunk be!

Képzeld el, hogy ott vagy a vihar helyszínén! Sorolj fel hangjelenségeket, fény- és hőjelenségeket kifejező szavakat!

2. oszlop

Békés, nyugodt téli tájat ábrázoló képeket mutassunk be!

Képzeld el, hogy ott vagy azon a tájon! Sorolj fel hangjelenségeket, fény- és hőjelenségeket kifejező szavakat!

3. oszlop

Harsány, napfényes, színes, virágos nyári domboldalt ábrázoló képeket mutassunk be!

Képzeld el, hogy ott vagy a domboldalon! Sorolj fel hangjelenségeket, fény- és hőjelenségeket kifejező szavakat!

Gyűjts jelszószerkezeteket, valamint igéket! Foglald őket mondatba!

5. Népviseletek

Mutassuk be fényképeken hazánk legismertebb, legfontosabb népviseleteit!

Öltöztess fel nemednek megfelelően egy női vagy egy férfialakot! Nevezd meg a ruhadarabokat!

6. Legyünk szótárszerkesztők!

Osszuk kétfelé az osztályt! Az A csoportnak adjunk egyenként cédulákon könnyebb fogalmakat! A B csoport tagjainak pedig a fogalmak magyarázatait! Egy tanuló vezesse a játékot! A hívó szó a fogalom neve legyen, közben a B csoportban mindenki ellenőrizze a saját magyarázatait, majd illesszék össze a fogalmat és a magyarázatait! Pl.: *jármű, hazaszeretet, műemlék, gyomnövény, sívatag, hűség*. Meg kell figyelni a logikai viszonyokat, a fajfogalmat, a nemfogalmat stb.

7. Régiés kifejezések

Keress régiés és népies kifejezéseket a *János vitézből*, a *Toldiból*, illetve az *Egri csillagok* című regényből!

8. Állat- és növénykerti séta

Sorold fel, milyen kutyafajtákat, majomfajtákat és pálmafajtákat láttál séta közben!

VII. Újabb keletkezésű szószerkezetek és szóösszetételek

taj-kártya, taj-szám, APEH-értesítés, APEH-ellenőrzés, CD-lejátszó, cédélejátszó, CD-olvasó, CD-ROM, AIDS-szel, AIDS-beteg, AIDS-vírus, szja-előleg, személyijövedelemadó-előleg, tb, tb-kártya, tb-járulék, tbc-szakorvos, tébécészakorvos, S.O.S. jel, SMS-sel, áfabefizetés, áfás számla, áfa-visszatérítés, OTP-kölcsön, SMS-rendszer, LCD kijelző, LCD monitor, HIV-vírus, HIV-fertőzés, Dobó István intercity, Ciklámen expressz, rt.-alapítás, kft.-tulajdonos, bt.-tag, menedzserbetegség, fitnessszalon, fitnessklub, wellness-kalauz, Romantik panzió, Egertej Rt., vegyesvállalat.